

Е. ПАНАСЕНКО

Педагогічний експеримент: становлення та розвиток у повоєнну добу

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

УДК 37.012.7 (477) "19"

ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК У ПОВОЄННУ ДОБУ

Елліна Панасенко

доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ Донецької області, Україна
ellinapanasenko@mail.ru

Анотація. У статті досліджено проблему становлення та розвитку педагогічних експериментів в Україні у повоєнний час. Експеримент характеризується як один із провідних методів науково-педагогічних досліджень радянської доби. З'ясовано сутність понять «експеримент», «педагогічний експеримент». Встановлено роль Академії педагогічних наук у координуванні та керівництві експериментальною діяльністю в галузі освіти. Зроблено акцент на тісній взаємодії Академії педагогічних наук із Науково-дослідним інститутом, який об'єднав кращі науково-педагогічні кадри України. Зазначено, що важливою складовою наукової діяльності українських науковців була організація фундаментальних експериментальних досліджень.

У статті визначено роль учительських з'їздів досліджуваного періоду у розвитку педагогічної думки, консолідації учительства, обговорення важливих питань експериментальної роботи в галузі освіти. Проаналізовано виступити делегатів з'їздів щодо висвітлення проблем педагогічного експериментування.

Ключові слова: експеримент; педагогічний експеримент; експериментальна діяльність; історичний період; науково-педагогічне дослідження.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЭКСПЕРИМЕНТ: СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ В ПОСЛЕВОЕННЫЙ ПЕРИОД

Эллина Панасенко

доктор педагогических наук,
профессор кафедры практической психологии
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Славянск Донецкой области, Украина
ellinapanasenko@mail.ru

Аннотация. В статье исследована проблема становления и развития педагогических экспериментов в Украине в послевоенное время. Эксперимент охарактеризован как один из ведущих методов научно-педагогических исследований советской эпохи. Выяснена сущность понятий «эксперимент», «педагогический эксперимент». Установлена роль Академии педагогических наук СССР в координации и руководстве экспериментальной деятельностью в области образования. Сделан

акцент на тесном взаимодействии Академии педагогических наук с Научно-исследовательским институтом, который объединил лучшие научно-педагогические кадры Украины. Отмечено, что важной составляющей научной деятельности украинских ученых была организация фундаментальных экспериментальных исследований. В статье определена роль учительских съездов исследуемого периода в развитии педагогической мысли, консолидации учительства, обсуждения важных вопросов экспериментальной работы в сфере образования. Проанализированы выступления делегатов съездов по освещению проблем педагогического экспериментирования.

Ключевые слова: эксперимент; педагогический эксперимент; экспериментальная деятельность; исторический период; научно-педагогическое исследование.

PEDAGOGICAL EXPERIMENT: FORMATION AND DEVELOPMENT IN POSTWAR PERIOD

Ellina Panasenko

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
SHEE "Donbas State Pedagogical University"
Sloviansk Donetsk region, Ukraine
ellinapanasenko@mail.ru

Abstract. In the article the problem of formation and development of pedagogical experiments in Ukraine in the postwar period. The experiment is characterized as one of the leading methods of scientific and pedagogical research in Soviet epoch. The essence of concepts "experiment", "educational experiment" is clarified. The role of the Academy of Pedagogical Sciences in coordinating and managing experimental activities in the field of education is found. Emphasis is made on close cooperation between the Academy of Pedagogical Sciences and Scientific Research Institute, which brought together the best scientific and teaching staff in Ukraine. It is noted that the organization of basic experimental research was an important part of Ukrainian scientists' research activities.

In the article it is characterized the role of teacher congresses of the studied period in the developing educational thoughts, consolidating teachers, discussing important issues of experimental work in the field of education. Delegates' speeches about the covering the problems of educational experimentation are analysed. In conclusion the author says that such important issues as the essence and specificity of pedagogical experiment; its difference from science, sociological and psychological ones; its cognitive capabilities; scope of application; methods of experiment; correlation between experiment and research developed spontaneously and sporadically.

Key words: experiment; pedagogical experiment; experimental activities; historical period; the scientific and pedagogical research.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Утвердження гуманістичних цінностей, розкриття гуманітарних основ і антропологічного фундаменту педагогіки є пріоритетними модернізаторськими тенденціями сучасності. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки підкреслено важливість

осучаснення тематики основних напрямів наукових досліджень, виконання та відбору на конкурсних засадах проектів комплексних наукових досліджень, здійснення практико-орієнтованих психолого-педагогічних пошуків з актуальних проблем розвитку освіти тощо. У зв'язку з цим нині виявляється значний інтерес до організації та проведення педагогічних експериментів як одного з видів дослідницької діяльності. Експерименти у сфері освіти проводять як професійні дослідники, так і вчителі-практики. Постановка експериментів допомагає їм перевірити ефективність запропонованих нововведень, створених у процесі творчої, науково-дослідної діяльності, або, навпаки, виявити необґрунтованість ідей, що висуваються.

З огляду на це, здійснюється поглиблений аналіз та переосмислення вітчизняного історико-педагогічного процесу, зокрема щодо розвитку теорії та практики експерименту. Адже важливою умовою продуктивного розвитку сучасного педагогічного експерименту є дослідження його історичного становлення шляхом абстрагування від суб'єктивно-персоналістичного погляду та виявлення об'єктивно-ідеального значення цього феномену як результату тривалого процесу його еволюції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове осмислення теорії й практики педагогічного експерименту представлено у фундаментальних працях учених радянської доби А. Алексюка, С. Архангельського, Ю. Бабанського, Г. Батищева, В. Беспалька, М. Болдирева, Г. Воробйова, Б. Гершунського, С. Гончаренка, М. Гончарова, М. Грабаря, М. Данилова, М. Заволоки, В. Загвязинського, Л. Занкова, С. Збандути, А. Зільберштейна, В. Ільїна, Т. Ільїної, Л. Ітельсона, І. Канарської, А. Киверялга, М. Ковальова, Ф. Корольова, В. Краєвського, Н. Кузьміної, А. Люблинської, І. Манохи, В. Міхеєва, І. Огородникова, О. Піскунова, В. Полонського, М. Скаткіна, В. Черепанова, Г. Щукіної та ін.

Теоретичні засади педагогічного експерименту продовжують активно розробляти сучасні вітчизняні (Т. Алексеєнко, П. Воловик, І. Гавриш, Ю. Гільбух, С. Гончаренко, М. Дробноход, О. Жосан, Л. Кайдалова, Т. Кожухова, Г. Ніколаї, В. Сушанко, В. Тушева, В. Шпалінський та ін.) і зарубіжні (Т. Анісімова, Г. Бухарова, А. Глазунов, О. Казаринов, Ю. Кушнер, А. Маслак, А. Найн, А. Новиков, П. Образцов, Ю. Орлов, М. Пак, А. Понукалін та ін.) науковці.

Формулювання цілей статті. Мета статті: вивчення та аналіз становлення й розвитку педагогічного експерименту як емпіричного методу наукового дослідження в Україні у повоєнну добу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняній педагогіці радянської доби накопичено чималий досвід розроблення проблеми експерименту як одного з провідних наукових методів дослідження. Педагогічна наука цього періоду характеризується масштабністю пошуків щодо теорії, методики організації експерименту, створення дослідницького інструментарію тощо. Відомий науковець Ф. Корольов у виступі на Другій сесії методологічного семінару АПН СРСР зазначив, що педагогічний експеримент займе провідне місце серед інших методів наукового дослідження лише в тому разі, якщо методика й техніка оброблення отриманих фактів, його методологія й логіка відповідатимуть вимогам до сучасних експериментальних досліджень. З огляду на свою специфіку педагогічний експеримент не може все запозичувати із психології, економіки й тим більше з методології та логіки природничо-наукового експерименту [6, с. 63].

У вітчизняній педагогічній науці представлені різнобічні підходи до розкриття сутності поняття «експеримент». Вивчення та аналіз наукових джерел радянської доби дає підстави стверджувати, що на зазначеному етапі розвитку педагогіки категорія «експеримент» була складною та неоднозначною. Вітчизняні науковці вказували на багатозначність терміна «експеримент», різноманітність поглядів щодо його визначення.

Проаналізуємо сутність категорії «експеримент» на основі сучасних довідково-педагогічних джерел. О. Матюшкін та А. Ямпольський у «Российской педагогической энциклопедии» трактують експеримент як один з основних методів наукового пізнання, за допомогою якого в контрольованих і керованих умовах досліджуються явища дійсності. У психолого-педагогічних дослідженнях експеримент спрямований на виявлення змін у поведінці людини при планомірному маніпулюванні чинниками (змінними), що визначають цю поведінку [8, с. 610].

В «Енциклопедії освіти» І. Маноха визначив експеримент як метод наукового пізнання, що передбачає цілеспрямований процес отримання об'єктивних наукових даних щодо сутності, динаміки, особливостей існування та розвитку досліджуваних явищ і процесів. Головною ознакою та перевагою експериментального методу вважають таку процедурну,

ситуаційну та змістову організацію процесу пізнання, за якої можливо отримати об'єктивні емпіричні дані, на відміну від тих, що мають суб'єктивне забарвлення при застосуванні інших методів педагогічного пізнання [3, с. 255].

Український учений-педагог С. Гончаренко пропонує таке трактування психолого-педагогічного експерименту: це комплексний метод дослідження, що забезпечує науково-об'єктивну і доказову перевірку правильності обґрунтованої на початку дослідження гіпотези. Порівняно з іншими методами наукового дослідження, він дає можливість більш точно перевірити ефективність педагогічних інновацій, порівняти значущість різних чинників у структурі навчально-виховного процесу та обрати оптимальне для цієї ситуації їхнє поєднання, виявити необхідні умови реалізації педагогічних завдань [там само, с. 253].

Отже, експеримент є однією зі сфер людської практики. Цей емпіричний метод використовується в межах наукового дослідження, в ході якого здійснюється перевірка істинності висунутих гіпотез, установлення причинних зв'язків між феноменами.

Педагогічний експеримент – один із провідних методів науково-педагогічного дослідження. Педагогічне дослідження – це процес і результат наукової діяльності, спрямований на здобуття нових суспільно значущих знань про закономірності, структуру, механізм навчання і виховання, теорію та історію педагогіки, методичку організації навчально-виховної роботи, її зміст, принципи, методи та організаційні форми. Науково-педагогічне дослідження є одним із видів пізнавальної діяльності, головне завдання якого – вироблення нових знань про освітні явища та процеси. Науково-педагогічне дослідження характеризується: об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю, точністю. Його результати оформлюються у вигляді статей, доповідей, дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора педагогічних наук, що мають свої якісні особливості відповідно до вирішуваних завдань, глибини занурення у предмет дослідження, рівня узагальнень та висновків. Науково-педагогічні дослідження класифікуються за різними ознаками. Так, за типом зв'язку науки і практики виокремлюють: фундаментальні, прикладні дослідження та розробки; залежно від використання в дослідженні експерименту – теоретичні та експериментальні.

Безумовно, дослідницька робота передбачає здійснення глибокого аналізу, синтезу й узагальнення педагогічних фактів, що сприяє збагаченню педагогічної теорії. Проте одних теоретичних методів не достатньо для створення нових освітніх стандартів. Унікальним методом, що поєднує теоретичне та емпіричне пізнання, є педагогічний експеримент. Це найбільш точний метод наукового дослідження, завдяки застосуванню якого з'являється можливість структурувати цілісні явища на складові елементи, варіювати умови для їхнього функціонування, дослідити розвиток окремих зв'язків і точніше фіксувати результати процесів або явищ, що вивчаються. Експеримент був і залишається важливою частиною науково-педагогічного дослідження.

Науковці О. Піскунов та Г. Воробйов наголошували на тому, що експериментальні дослідження є однією з найважливіших умов розвитку педагогічної науки. Особливе місце в педагогічній науці належить методам дослідження, адже вони характеризують її потенціал і реальні можливості. Розширення завдань виховання і навчання молодого покоління вимагає від методології педагогіки мобілізації всіх її засобів задля розроблення дослідницького інструментарію, який відповідає складності досліджуваних об'єктів. Розширення дослідницьких завдань потребує вдосконалення організації та методів педагогічного експерименту. Учені зазначали, що педагогічна наука не може ґрунтуватися на узагальненні досвіду роботи окремих учителів, педагогічних колективів, шкіл. Вона повинна вийти за межі безпосереднього досвіду і шукати нові моделі виховання та навчання дітей, систем освіти, конструювати теоретично вірогідні структури навчально-виховного процесу, типи навчальних закладів і перевіряти їх в умовах спеціально організованого експерименту.

Отже, трансформаційне розгортання педагогічного експерименту як одного з провідних емпіричних методів, що знаходило відображення у науково-педагогічних дослідженнях учених радянської доби, відбувалося певними етапами. Застосування методу історичної інверсії як сутнісної риси просторово-часового розгортання системи ідей, принципів і методів науково-пізнавальної діяльності дає змогу у розвитку педагогічного експерименту як наукового емпіричного методу дослідження виокремити перший, пошуковий, етап (1943 – 1959 рр.) – час визрівання теорії та практики педагогічного експерименту.

Розроблення теоретико-методологічних засад і методик педагогічного експерименту розпочалося під час першого, пошукового, етапу, хронологічними межами якого були 1943 – 1959 рр. Після війни і подолання розрухи, виникла необхідність зміни всієї суспільно-педагогічної ситуації. Саме в післявоєнний період активізувалась експериментальна наукова діяльність учених, які розгорнули науково-педагогічні дослідження з широкого кола питань у галузі навчання й виховання школярів. Відтоді експеримент стає частиною наукових педагогічних досліджень – дисертаційних робіт.

На розвиток наукових досліджень негативно впливала відсутність консолідуючого центру вчених-педагогів у СРСР. Дослідники вказували на дублювання та розрізненість у розв'язанні педагогічних проблем. Необхідність об'єднання зусиль вітчизняних учених стала предметом обговорення на нараді з педагогічних наук, скликаній у квітні 1941 р. Всесоюзним комітетом у справах вищої школи при РНК СРСР і Наркомосом РРФСР. Однак Велика Вітчизняна війна призупинила роботу з об'єднання науковців-педагогів СРСР.

6 жовтня 1943 р. РНК СРСР затвердила постанову уряду РРФСР про організацію Академії педагогічних наук РРФСР як керівного центру педагогічної науки, вищої наукової установи країни, що об'єднувала видатних учених у галузі педагогіки та вчителів, які творчо працювали. Перед АПН РРФСР були поставлені такі завдання: сприяти розвитку народної освіти в країні, підвищувати теоретичний рівень усіх працівників народної освіти, підняти педагогічну науку на висоту, гідну великих і складних завдань виховання молодого покоління. На Академію покладалася підготовка через аспірантуру і докторантуру науково-педагогічних кадрів для вищих навчальних закладів, науково-дослідних інститутів із педагогіки та психології. Академія мала забезпечувати керівництво науковими дослідженнями інститутів і всієї Академії, узагальнювати досвід роботи кращих педагогів країни і координувати експериментальну діяльність у галузі педагогіки.

Академік І. Каїров писав: «Великі труднощі відчувала академія в розробленні методологічних проблем педагогіки. Серйозні завдання поставали перед педагогічною наукою в галузі розроблення методів дослідження. Необхідно було знайти шляхи для об'єктивного вивчення педагогічних явищ, відмовитися від нормативних, описових методів

дослідження та організувати експериментальну роботу» [5, с. 49]. Діяльність АПН РРФСР була спрямована на вдосконалення організації та методики наукових досліджень, на розроблення більш ефективної системи впровадження досягнень педагогічної науки і передового педагогічного досвіду в масову практику.

У 1947 р. до складу Академії від України були обрані Г. Костюк, О. Русько, С. Чавдаров, а в 1957 р. – заслужений учитель школи УРСР, директор Павлиської середньої школи В. Сухомлинський.

Планування наукової роботи в АПН РРФСР спрямовувалося на актуалізацію проблематики, прискорення вивчення окремих найболючіших проблем, поліпшення методів дослідження, особливо педагогічного експерименту, подальше підвищення наукового рівня дисертацій та упровадження їх результатів у практику. Постановою ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 1 серпня 1966 р. Академія педагогічних наук РРФСР була перетворена в Академію педагогічних наук СРСР.

Академія педагогічних наук РРФСР тісно співпрацювала з Науково-дослідним інститутом УРСР, який із моменту свого заснування (1926 р.) об'єднав кращі науково-педагогічні кадри України. У перші повоєнні роки в інституті була відновлена робота з організації науково-педагогічних досліджень з актуальних проблем педагогічної теорії і практики, зокрема вдосконалення змісту освіти, створення нових підручників і навчальних посібників, визначення та обґрунтування шляхів підвищення ефективності навчально-виховного процесу, найбільш раціональних методів навчання і виховання молодого покоління.

Важливою складовою наукової діяльності НДІ педагогіки УРСР була організація фундаментальних експериментальних досліджень. Співробітники інституту провели масштабну роботу зі створення науково-дослідних лабораторій безпосередньо в школах республіки, забезпечення їх устаткуванням для організації та проведення педагогічних експериментів. НДІ педагогіки УРСР мав у м. Києві такі лабораторії: експериментальної дидактики (у СШ № 30, 51), технічних засобів навчання і виховання (у СШ № 79), трудового навчання (у школі-інтернаті № 7), наукової організації педагогічної праці (у СШ № 183), експериментальної логопедії (у школі-інтернаті для дітей із розладами мовлення). Експериментальні дослідження також здійснювалися у 99-ти школах та 5-ти професійно-технічних училищах України, виділених

Міністерством освіти УРСР та Держкомітетом Ради Міністрів УРСР з профтехосвіти.

Варто вказати на велику роботу НДІ педагогіки УРСР з координації науково-педагогічних досліджень, яку було розпочато у 1959 р. у зв'язку з Постановою ЦК Компартії УРСР «Про стан та заходи подальшого розвитку педагогічної науки в Українській РСР». З огляду на це в 1960 р. у НДІ педагогіки УРСР була створена рада з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук в Україні. У вересні 1972 р. на базі НДІ педагогіки УРСР розпочала роботу вчена рада із захисту кандидатських дисертацій, а з 1976 р. – спеціалізована вчена рада з присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук.

Отже, заснування Академії педагогічних наук РРФСР, відновлення у повоєнні роки діяльності Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР дали потужний імпульс для початку та активізації науково-педагогічного експериментування в Україні.

Учені повоєнного періоду називали педагогічний експеримент одним із найскладніших емпіричних методів наукового дослідження, що тісно пов'язаний із спостереженням. Перші кроки у вивченні цього питання було здійснено М. Бауманом у роботі «К вопросу об эксперименте в научно-методическом исследовании» (1952 р.) [1] та С. Шаповаленком у праці «К вопросу о предмете и методе исследования в области обучения основам наук» (1952 р.) [10]. Вони почали розробляти метод педагогічного експерименту, акцентуючи увагу на його позитивних аспектах. М. Бауман розглядав експеримент як спостереження, що здійснюється у спеціально створених умовах. «Зв'язки та залежності між явищами, що вивчаються у процесі експерименту, – писав учений, – будуть точніше встановлюватися, якщо дослідник намагатиметься ставити явище, що вивчається, у різні умови його перебігу, а також змінювати, ускладнювати або спрощувати ті чи інші умови» [1, с. 71].

Аналізуючи та вивчаючи метод педагогічного експерименту, І. Каїров указував на його цінність, яка полягає в тому, що «дослідник сам викликає та створює ті явища, які необхідно вивчити», сутність поняття «експеримент» розкрив як «спеціально організовану постановку педагогічної роботи з метою виявлення причин явищ та умов педагогічної ефективності тих чи інших методів, прийомів, форм навчання й виховання» [7, с. 18]. Отже, автором було визначено сутнісну

характеристику експерименту – активне безпосереднє втручання дослідника у педагогічні явища та процеси.

Важливою складовою педагогічного експерименту дослідники вважали правильно сформульовану наукову гіпотезу. «Експеримент, – писали науковці М. Данилов та Б. Єсіпов, – передбачає навмисне внесення до досвіду більш-менш значних змін, внесення певних елементів нового в навчання... Експеримент потребує формулювання гіпотези, яка намічає вирішення поставленого питання, і потім дослідної перевірки цієї гіпотези» [2, с. 40].

Видатний український учений-педагог В. Сухомлинський у праці «Постановка експеримента педагогическим коллективом средней школы» (1958 р.) детально розкрив зміст і методику дидактичних і виховних експериментів, організованих у Павлівській середній школі. Зміст експерименту, зазначав учений, завжди залежить від практичних потреб подальшого поліпшення якості знань і морального виховання школярів. Спостереження за роботою педагогічного колективу та учнів на уроках, аналіз причинно-наслідкових зв'язків між явищами навчально-виховного процесу, необхідність постійного вдосконалення педагогічної роботи допомагали В. Сухомлинському формулювати гіпотези і розробляти методики педагогічних експериментів різних типів (дидактичні, виховні, школознавчі та ін.).

Глибокому і фундаментальному дослідженню умов, що були причиною того чи іншого педагогічного явища, процесу, сприяв колективний характер праці під час експериментування. Учений указував на низку позитивних аспектів колективного педагогічного експерименту, а саме: збереження природних умов експерименту; усунення упередженого ставлення дослідників до експерименту; перевірку результатів іншими вчителями [9, с. 14–15].

В. Сухомлинський розробив методику підготовки та проведення колективних експериментів. Її суть полягала в тому, що, поставивши за мету перевірити експериментальним шляхом те чи інше припущення, педагогічний колектив обирав серед учителів найбільш досвідчених, яким доручали експериментальну перевірку нових методів, форм, прийомів навчання й виховання школярів. За ходом експерименту уважно стежив увесь педагогічний колектив. Методи, прийоми, форми роботи, які давали позитивні результати, застосовували інші вчителі школи. Поступово до

експерименту залучалися всі педагоги. Роль контрольних груп виконували ті класи, у яких із тієї чи іншої причини не вдалося успішно впровадити новий метод (прийом) навчання або виховання [там само, с. 15].

Отже, колективний педагогічний експеримент – це новаторська ідея, яка набула розвитку в наукових дослідженнях В. Сухомлинського. Вітчизняний науковець був переконаний у тому, що залучення до експерименту всього педагогічного колективу дає змогу знаходити правильне розв'язання найбільш важливих проблем навчально-виховної роботи в школі. Характерною особливістю експерименту, у підготовці та проведенні якого брав участь весь педагогічний колектив, на думку В. Сухомлинського, було те, що його застосування диктували потреби реального навчально-виховного процесу, досвід передових педагогів. Такі експерименти створювали сприятливі умови для розвитку і поширення передового педагогічного досвіду, посилювали роль критерію правильності висновків – результатів педагогічної праці.

Трибуною активного творчого обговорення та осмислення накопиченого педагогічного досвіду, зокрема і в галузі експериментування, своєрідними осередками пошуку шляхів успішного вирішення нових завдань, зосередження зусиль освітян України на поточному етапі розвитку народної освіти ставали вчительські з'їзди. Проаналізуємо матеріали Другого з'їзду вчителів Української РСР (1959 р.), який відбувся впродовж першого, пошукового, етапу розвитку педагогічних експериментів.

Відкриваючи Другий з'їзд учителів Української РСР (1959 р.), міністр освіти УРСР І. Білодід зазначив, що у республіці активно проводиться і поширюється експериментальна робота в загальноосвітніх навчальних закладах. Стала широко відомою як в Україні, так і за її межами діяльність таких учителів-експериментаторів, як директор Павлиської середньої школи Кіровоградської області, член-кореспондент АПН РРФСР В. Сухомлинський, директор середньої школи робітничої молоді №1 м. Краматорська М. Лисенко, директор середньої школи №126 м. Харкова Н. Самойлик, директор Баламутівської восьмирічної школи Хмельницької області І. Діхтяр та ін.

Указуючи на відірваність від педагогічного експериментування діяльності працівників науки і наголошуючи на необхідність усунення цього недоліку, І. Білодід висловив думку про те, що треба «сміливіше

залучати до наукової роботи свіжі сили, особливо передових учителів, які у своїй практичній роботі творчо вирішують важливі педагогічні і методичні питання. Особливу увагу слід приділити розвиткові експериментальної методики, а також наукових методів узагальнення передового педагогічного досвіду, зокрема, в галузі атеїстичного, естетичного та фізичного виховання» [4, с. 41].

Президент Академії педагогічних наук РРФСР І. Каїров, доповідаючи на Другому з'їзді учителів Української РСР (1959 р.), слушно зауважив, що педагогічна наука повинна активно сприяти зміцненню зв'язку школи із життям, науковці мають розробляти та проводити педагогічні експерименти, яких потребує реальна шкільна практика. Академік наголосив на необхідності розширення форм наукової роботи вчених та вчителів через інститути з метою «зміцнення низової наукової периферії, створення на місцях педагогічних станцій і лабораторій при школах, створення експериментальних шкіл, запровадження системи змагання як для шкіл, так і для окремих осіб» [там само, с. 119].

Висновки. Отже, характерною тенденцією розвитку експерименту як емпіричного методу наукового дослідження у 1943–1959 рр. стало те, що хоча в післявоєнні роки активізувалась експериментальна наукова діяльність учених, поступово збільшувалася кількість експериментальних досліджень, однак розвиток та поглиблення теоретичних основ педагогічного експерименту ще не відбулися. Такі значущі питання, як сутність і специфіка педагогічного експерименту; його відмінність від природничо-наукового, соціологічного та психологічного; його пізнавальні можливості; межі застосування; методика проведення експерименту; співвідношення експерименту та дослідної роботи розроблялися стихійно та епізодично.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бауман Н. К. К вопросу об эксперименте в научно-методическом исследовании / Н. К. Бауман // Известия АПН РСФСР. – 1952. – Вып. 43. – С. 69–90.
2. Данилов М. А. Дидактика / М. А. Данилов, Б. П. Есипов. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1957. – 520 с.
3. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. З'їзд учителів Української РСР. 14–16 жовтня 1959 р. – К. : Рад. школа, 1960. – 304 с.
5. Каиров И. А. Очерки деятельности Академии педагогических наук РСФСР, 1943 – 1966 / И. А. Каиров. – М. : Педагогика, 1976. – 417 с.

6. Королев Ф. Ф. Теория и методология педагогического эксперимента : стеногр. отчет Второй сессии методол. семинара АПН / Федор Филиппович Королев. – М. : АПН, 1973. – 296 с.
7. Педагогика / под ред. И. А. Каирова. – М. : Учпедгиз, 1956. – 436 с.
8. Российская педагогическая энциклопедия : в 2 т. / гл. ред. В. В. Давыдов. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1999. – Т. 2. М – Я. – 672 с.
9. Сухомлинский В. А. Постановка эксперимента педагогическим коллективом средней школы / В. А. Сухомлинский // Сов. педагогика. – 1958. – № 5. – С. 14–27.
10. Шаповаленко С. Г. К вопросу о предмете и методе исследования в области обучения основам наук / С. Г. Шаповаленко // Известия АПН РСФСР. – 1952. – Вып. 43. – С. 91–112.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bauman, N.K. (1952). K voprosu ob eksperimente v nauchno-metodicheskom issledovanii [To the question of the experiment in scientific and methodological research]. *Izvestiya APN RSFSR – Proceedings of the RSFSR Academy of Pedagogical Sciences*, 43, 69 – 90 [in Russian].
2. Danilov, M. A. & Yesipov, B. P. (1957). *Didaktika [Didactics]*. Moscow: APN RSFSR [in Russian].
3. Kremen, V. H. (2008). *Entsyklopediya osvity [Education Encyclopaedia]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
4. Z'izd uchyteliv Ukrainskoi RSR. 14–16 zhovtnia 1959 r. – Ukrainian SSR Teachers Congress. 14-16 October 1959 (1960). Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
5. Kairov, V. A. (1976). Ocherki deyatel'nosti Akademii pedagogicheskikh nauk RSFSR, 1943 – 1966 [Essays on the activity of the Academy of Pedagogical Sciences of the RSFSR]. Moscow: Pedagogika [in Russian].
6. Korolyov, F. F. (1973). *Teoriya i metodologiya pedagogicheskogo eksperimenta [Theory and methodology of pedagogical experiment]*. Moscow: APN [in Russian].
7. Kairov, V. A. (Eds.) (1956). *Pedagogika [Pedagogics]*. Moscow: Uchpedgiz [in Russian].
8. Davydov, V. V. *Rossiyskaya pedagogicheskaya entsiklopediya [Russian Pedagogical Encyclopaedia]*. (Vol. 2). Moscow [in Russian].
9. Suhomlinskiy, B. A. (1958). Postanovka eksperimenta pedagogicheskim kollektivom sredney shkoly [Arrangement of the experiment by the teaching staff of secondary school]. *Sovetskaya pedagogika – Soviet pedagogy*, 5, 14 – 27 [in Russian].
10. Shapovalenko, S. G. (1952). K voprosu o predmete i metode issledovaniya v oblasti obucheniya osnovam nauk [To the question of the subject and method of research in the field of teaching fundamentals of the sciences]. *Izvestiya APN RSFSR – Proceedings of the RSFSR Academy of Pedagogical Sciences*, 43, 91 – 112 [in Russian].